

Obilježja umirovljenika u Hrvatskoj

Šprem, Marijana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:855253>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Marijana Šprem

OBILJEŽJA UMIROVLJENIKA U HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Marijana Šprem
OBILJEŽJA UMIROVLJENIKA U HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Ana Štambuk

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	5
2. POVIJEST MIROVINSKIH SUSTAVA	6
3. OBILJEŽJA UMIROVLJENIKA U HRVATSKOJ.....	8
3.1. Umirovljenje	10
3.2. Demografsko starenje.....	13
3.3. Sociodemografska i ekonomska obilježja.....	16
4. IZAZOVI UMIROVLJENIČKOG ŽIVOTA	20
4.1. Umirovljenje kao životna prekretnica	21
4.2. Aktivnosti treće dobi	22
4.3. Siromaštvo i zapošljavanje umirovljenika.....	24
5. MIGRACIJE U ZLATNIM GODINAMA	26
5.1. Prilagodba umirovljenih povratnika	27
5.2. Hrvatske mirovine.....	28
5.3. Potrebe povratnika i inozemne mirovine	32
6. ZAKLJUČAK	36
7. LITERATURA.....	38

Obilježja umirovljenika u Hrvatskoj

Sažetak:

Reforme mirovinskog sustava mnogo su se mijenjale kroz desetljeća i utjecale živote prošlih, sadašnjih i budućih generacija umirovljenika. Mirovine su sve nižeg iznosa, a životi umirovljenika sve izazovniji. Radni vijek čovjeka postaje sve duži kako bi mirovinski sustav bolje funkcionirao. Čovjek nakon dugog radnog staža, slabijeg zdravlja i preniskih mirovina za pristojan život vodi borbu sa brojnim izazovima. Od trenutka umirovljenja stariji ljude prolaze fazu prilagodbe na novonastalo razdoblje u životu koje sadrži razne aspekte. Proces prilagodbe individualan je za svakog pojedinca, kao što su i društvene i financijske okolnosti različite. Netko ima široku socijalnu mrežu oko sebe, dok je netko sam u kućanstvu. Mnogi nastoje biti aktivni u smjeru ponovnog zapošljavanja ili uključivanja u udruge za umirovljenike dok pojedinci odlaze u inozemstvo. Mnogi povratnici s inozemnim mirovinama vraćaju se u domovinu ne samo iz nostalgičnih razloga. Inozemne mirovine često su većeg iznosa naspram hrvatskih čime su aspekti umirovljeničkog života smanjeni na manje razine rizika. Siromaštvo umirovljenika postao je veliki problem za Vladu RH, ali i društvo jer su i demografski faktori poražavajući. Velik omjer starijih ljudi i sve manji broj novorođenih predstavlja veliki izazov za mirovinski sustav. Današnji život umirovljenika prožet je pojmom aktivnog starenja. Umirovljenici aktivni u zajednici mogu živjeti manje izazovan život, posebice ako su dobrog mentalnog i fizičkog zdravlja s bogatijom socijalnom mrežom i pristojnim životnim standardom.

Ključne riječi: Mirovinski sustav, aktivno starenje, mirovina, umirovljenje

Characteristics of pensioners in Croatia

Summary:

Pension system reforms has changed a lot over the decades and therefore influenced towards lives of past, present and future generations of pensioners. Pensions are more often of a lower amount while pensioners live more and more challenging lives. Even the working life of a human is getting longer in order to get pensions system to function better. After long working era, delicate health and too low pensions to lead a decent life, one is struggling in life with ongoing challenges. Since the beginning of retirement older people are going through phase of adaptation to the new life era of retirement with so many different aspects. Adaptation process is individual for each and every one of us, as social and financial circumstances are. Also, someone has wide social network around in life while someone is alone in a household. Many try to be active putting themselves in direction of re-employment or inclusion through associations for

pensioners while some migrate abroad. Many patriates who return to our homeland with foreign pensions return not only because of nostalgia. Foreign pensions are often much higher than ours which leads to automatically lower risks in a life of a pensioner. Retirement poverty has become a great issue for the Government of the Republic of Croatia as for society because demographic factors are devastating as well. A large proportion of the elderly in combination with decreasing number of newborns represents a big challenge to pension systems. Today's pensioner's life is filled with the concept of active aging. Pensioners active in the community can live a less challenging life, especially if they are of good mental and physical health with a richer social network and a decent standard of living.

Key words; Pension systems, active aging, pension, retirement

Izjava o izvornosti

Ja, Marijana Šprem, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Marijana Šprem

Datum: 22. 09. 2022.

1. UVOD

Potrebe i način života ljudi mijenjali su se kroz povijest. Davno prije nije postojala potreba za uspostavom mirovinskog sustava jer se rizici u starosti nisu osiguravali već je bolestan i star pojedinac bio prepušten na brigu i skrb u krugu obitelji. Uspostava mirovinskih sustava značila je sigurnost za starosnu dob. Ljudi su oduvijek imali potrebu seliti se u krajeve koji za njih u tom trenutku predstavljaju nađu za boljim životom. Globalizacija je uvelike promijenila način ljudskih života i seoba ljudi je dobila drugi smisao. Globalizacija, industrijalizacija i okolnosti u ratu i nakon motivirali su mnoge da mijenjaju svoje živote i otiđu u druge gradove. Hrvatskom narodu dogodio se Domovinski rat 1991., što je uvelike utjecalo na masovni odlazak ljudi u inozemstvo. Godinama poslije mijenjalo se puno toga po pitanju poslova, zanimanja i reformi socijalne politiku mirovinskog sustava. Nekada su mirovine bile dostatne za pristojan standard života koji nije bio percipiran kao skup, što je danas slučaj. Cijene osnovnih životnih potrepština danas su izrazito visoke i za naše umirovljenike često nepristupačne jer se smatra da veliki postotak umirovljenih ljudi u Republici Hrvatskoj živi na rubu siromaštva. Razmišljajući o boljoj budućnosti i kvalitetnijoj starosti, mnogi ljudi napustili su obiteljske domove i stvorili nove živote u stranim zemljama. U svom radu nastojat ću približiti životne izazove umirovljenika, usporediti hrvatske mirovine naspram inozemnih, ali i kako se niske mirovine odražavaju na životne izazove i na motivaciju za odlaskom ili povratkom iz inozemstva. Naša zemlja je mala zemlja koju prati demografski poraz od 18,7% izgubljenog stanovništva u posljednjih 30 godina i prema posljednjim rezultatima Državnog zavoda za statistiku taj postotak znači 895.736 stanovnika manje¹. Ljubav i čežnja za domovinom mnoge je u starim danima života motivirala na povratak u hrvatske krajeve sa ostvarenim inozemnim mirovinama koje su većim iznosom davale bolji pogled na umirovljenje. Razlozi za povratak u domovinu možda su specifični za svakog pojedinca, upravo kao i razlozi za odlazak. Faktor materijalnog ne bi morao biti jedini razlog odlaska ili povratka u inozemstvo i natrag u domovinu. Uz faktor materijalnog postoji i faktor prilagodbe umirovljenika na život u

¹<https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/hrvatska-u-30-godina-izgubila-19-stanovnistva-samo-3-grada-imaju-vise-od-100-000-stanovnika/>. 6.4.2022.

Hrvatskoj koji je za njih sada sasvim drugačiji jer su desetljećima živjeli u inozemstvu čiji su običaji, kultura i društvene norme različiti. Umirovljenici posjeduju bogatstvo iskustva života i zaslužuju pristojan životni standard u zlatnim godinama, stoga je potrebno istražiti kako žive umirovljenici s inozemnim mirovinama u Hrvatskoj naspram domaćih umirovljenika koji su percipirani da preživljavaju s hrvatskim mirovinama.

2. POVIJEST MIROVINSKIH SUSTAVA

Mladost je pojam koji u sebi nosi značenje snage, zdravlja i osjećaja da se puno toga može napraviti dokle god je mlada osoba zdrava i sposobna za rad. Pojam mirovine u prošlosti je imao drugačije značenje jer tada nisu postojali mirovinski stupovi, reforme ili određen iznos novca koji je čekao u starosti. Definicija *mirovine* predstavlja fazu života svakog pojedinca koji više ne obavlja svoj posao, gubi redovitu plaću za obavljeni posao i njegov radni vijek je time završen². Prije pojave globalizacije, moderne tehnologije i organiziranog mirovinskog sustava, čovjek je radio dokle god mu je to zdravlje dozvoljavalo i nije postojala granica koja je označavala da je osoba spremna za mirovinu. Nitko ne može biti vječno mlad niti zdrav i kako se briga o djeci smatra obiteljskom obvezom, tako i briga o starijima i nemoćnima no nekada su skrbničku funkciju obavljale kućne zadruge koje su brojale velik broj članova i posjedovale visoku razinu solidarnosti (Puljiz, 2007). Mirovinski sustav kao definicija označava taj sustav kao skup pravnih normi, financijskih i institucionalnih aranžmana kojima se nastoji osigurati rizik starosti, invalidnosti ili smrti hranitelja, a sastoji se od nekolicine podsustava zbog različitih kategorija osiguranika, metoda financiranja, upravljanja i raspodjele mirovina (Puljiz, 2007). Pomisao na odlazak u mirovinu danas je sigurna odrednica u životu svih i za neke je ta pomisao sretna jer računaju na pristojan iznos dok za dosta ljudi ima gorak okus zbog iznosa koji nije dostatan za vođenje pristojnog života. Mirovina kao dio životnog puta i nije postojala u većini zemalja sve do početka 20. stoljeća kada je Otto von Bismarck postao zaslužan ne samo za ideju o mirovinama,

²<https://jezikoslovac.com/word/il9b>. 6.4.2022.

već i za stvaranje moderne socijalne države³. Hrvatska pak prati 80 godina od uspostave obveznog mirovinskog osiguranja donesenog u skladu sa *Zakonom o osiguranju radnika*, 14. svibnja 1922. godine i prema mjerilima međugeneracijske solidarnosti spada u najstarije u svijetu (Rismondo, 2002). Prve hrvatske mirovine davale su se nekim kategorijama vojnika, državnih službenika i članova njihovih obitelji, ali stvaranje sustava mirovinskog osiguranja počelo je osnivanjem udruga uzajamne pomoći, tzv. bratinskih blagajni, od strane rudara (Puljiz, 2007). Bismarck je bio poznat kao zagovaratelj sustava potpunog financiranja u kojem radna klasa nije imala obvezu uplaćivanja u mirovinski fond nego su tu obvezu imala poduzeća u kojima su radnici bili zaposleni⁴. Nakon podjele Austro-Ugarske 1866. godine na dva dijela, u Hrvatskoj se provodio dvostruki pravni režim mirovinskog osiguranja od kojih je jedan bio na teritoriju tadašnje Hrvatske i Slavonije dok je drugi bio u Dalmaciji, a usvojeni Zakon o socijalnom osiguranju 1922. uvelike je bio složen prema njemačkom uzoru (Rismondo, 2002). Mirovinsko osiguranje mijenjalo se tijekom Drugog svjetskog rata u kojem se najviše razvilo hrvatsko mirovinsko osiguranje kada je usvojen *Zakon o socijalnom osiguranju radnika*, u kojem su bila ugrađena Bismarckova načela o doprinosima radnika i poslodavca, fondova i tripartitnog upravljanja (Puljiz, 2007). Mirovinski sustavi doživjeli su brojne izmjene i reforme tijekom godina, stoga je godine 1998/99. hrvatski mirovinski sustav bio utemeljen kao *jednodijelni, javni, obvezni, tekućeg financiranja i unaprijed određenih davanja* (Puljiz i sur., 2002). Povijest mirovinskog sustava praćena je izmjenama i reformama koje su nastojale održati ciljeve osiguranja starijim ljudima standard života i dostojanstvo kako bi ostali aktivni članovi društva s pristupom adekvatnim mirovinskim modelima i ciljem međugeneracijske solidarnosti (Šmid-Milidrag, 2011). Prije reforme 1999. mirovinski sustav u Hrvatskoj bazirao se na generacijskoj solidarnosti sve dok se 1993. nije provela djelomična kapitalizacija javnog mirovinskog sustava koja je za ciljeve imala razvoj tržišta kapitala, gospodarski rast i efikasnost (Šmid-Milidrag, 2011). Reforme su neizbježne i već nakon rata bile su potrebne novine mirovinskog sustava u kojem su i žrtve rata i sudionici ostvarili prava

³<https://povijest.hr/drustvo/politika/starosna-mirovina-novi-koncept-u-europi/>. 6.4.2022.

⁴<https://povijest.hr/drustvo/politika/starosna-mirovina-novi-koncept-u-europi/>. 6.4.2022.

dok je u pedesetim i šezdesetim bio decentraliziran a u osamdesetima loš omjer između osiguranika i umirovljenika (Puljiz, 2007). Svijet rada se mijenja i sa sobom donosi deregulaciju tržišta, duže etape nezaposlenosti, suženu bazu i obuhvat doprinosa dok moderna tehnologija nepovoljno utječe na ljudski rad, situacija zahtijeva sve veću potrebu za solidarnošću svih nas, ali i povećanjem odgovornosti države (Šmid-Milidrag, 2011). Povijest ne bi trebala biti nešto što se zaboravlja jer se sve dogodilo, već važan podsjetnik kako se iz povijesti treba naučiti jer smo posljedice vidjeli i iz njih samih trebamo bolje utjecati na sadašnjost pa samim time i na budućnost.

3. OBILJEŽJA UMIROVLJENIKA U HRVATSKOJ

Životni put svakog čovjek obilježen je rođenjem, mladošću, umirovljenjem i naposljetku starenjem. U fazi umirovljenja čovjek prestaje biti aktivnim članom radnog svijeta, i upravo je ta faza života u kojoj čovjek stari najbliža smrti pa sa sobom donosi određeni strah. Za definiciju starenja ne možemo reći kako se radi o procesu koji je jednak za svih jer ne starimo svi jednakim načinom jer ipak se radi o procesu koji je drugačiji za svakog i definiran psihološkim, biološkim i društvenim čimbenicima (Bara i Podgorelec, 2015). Duh i narav svakog od nas čini nas drugačijima. Netko je vesele naravi dok je netko tihog karaktera. Pretpostavlja se kako osobe koje su sportski nastrojene imaju garanciju za duži ili kvalitetniji život pa možda samim time i sporije stare. No da bi čovjek uživao u nekakvom balansu sretnog života, potrebno mu je društvo drugih ljudi. Sve su to faktori potrebni svima nama kako bi mirno dočekali "zlatne godine", no starenje nije jedinstven proces jer se svakom pojedincu događaju razne promjene u funkcijama na drugačiji način (Bara i Podgorelec, 2015). Starenje je fiziološki proces koji je uvjetovan genotipskom i fenotipskom individualnošću svakog od nas i izraženog u drugačijim etapama životnog razdoblja jer u svakom čovjeku starenje započinje drugačije od dana rođenja sve do smrti (Tomek- Roksandić, 2012). Prag čovjekove starosti danas dobio je drugačiji pogled u usporedbi sa starosti čovjeka nekada kada je život bio kraćeg vijeka. Poznato je kako su ljudi u povijesti živjeli kraće nego danas. Uvjeti života drastično su se promijenili pa tako i grana medicine koja je unaprijedila

kvalitetu življenja zbog vlastitog napretka zajedno sa modernom tehnologijom. U današnjem društvu starost nas asocira na bolest, ovisnost o drugima i neaktivnost, no starost i bolest ne predstavljaju samo konkretan problem već bitan proces koji pokazuje odnos države prema društvu (Štifanić, 2017). Bolest i smrt učestali su pojmovi koji se vežu za starost i umirovljenje i poznamo dva glavna aspekta tumačenja oba pojma, od kojih je jedan biološki aspekt a drugi je aspekt ovisnog stanja (Štifanić, 2017). Kroz biološki aspekt starenja čovjek fizički slabi i aktivnosti su u padu, dok je aspekt ovisnosti o drugima shvaćen kao individualni problem u čijem smislu institucije stvaraju strukture vladanja ovisnosti ljudi koji se smatraju bespomoćnima (Štifanić, 2017). Život umirovljenika u Hrvatskoj nije lagan i često za njih možemo čuti da teško žive jer su mirovine niske dok su osnovne životne potrebe svakim danom skuplje. *Matica umirovljenika Hrvatske (MUH)* je na redovnoj izvještajnoj skupštini 7. listopada 2020. upozorila na položaj umirovljenika koji je sramotan jer žive život u bijedi sa prosječnom mirovinom od 38% prosječne plaće, u iznosu od 2558 kuna što je niže od linije siromaštva od 2710 kuna⁵. Umirovljenici u Hrvatskoj imaju većinski male mirovine s kojima je teško živjeti dok s druge strane imaju puno slobodnog vremena. Mirovinska reforma sada omogućuje rad umirovljenicima na pola radnog vremena uz zadržan iznos mirovine čime se doprinosi boljem životu, ali i društvenoj sferi jer su time postali radno aktivni penzioneri⁶. Većina umirovljenika u Hrvatskoj danas dobiva mirovinu na osnovi 1. stupa koja je osnovana po načelu međugeneracijske solidarnosti od strane Otta von Bismarcka, no isplate ovise i o 2. stupu te se postavlja pitanje dostatnosti isplaćenih mirovina u trećoj dobi⁷. Obilježje koje najviše definira današnje umirovljenike u Hrvatskoj jest rizik siromaštva, posebice za one kratkog radnog staža i one koji su imali niske plaće pa samim time i očekuju male mirovine (Nestić, Tomić, 2012). Osvrtom na tu činjenicu, olakotna okolnost za rizične skupine umirovljenika jesu članovi obitelji i neimanje obveze plaćanja stambenog najma. Što se tiče rizika siromaštva i starijih ljudi koji spadaju u njega, treba spomenuti i osobe koje nemaju mirovinska primanja niti financijsku potporu bližnjih i za njih se veže problem ne samo financija, već i obilježje

⁵<https://www.muh.hr/aktualnosti/236-sramotan-polozej-umirovljenika-u-hrvatskoj>. 12.4.2022.

⁶<https://www.moj-posao.net/Vijest/81715/Sve-je-veci-broj-umirovljenika-koji-rade/2/>. 12.4.2022.

⁷<https://www.progreso.hr/osobne-financije/mirovina/>. 12.4.2022.

socijalne isključenosti koja uključuje dimenziju društvenih odnosa i pristup raznim službama (Žganec, Rusac i Laklija, 2008). Osim članova obitelji koji vode brigu o svojim roditeljima, bakama i djedovima tu su i brojne udruge za umirovljenike koji pozivaju na korištenje raznih usluga. *Matica umirovljenika Hrvatske, Društveni centar Prečko, Senior aktiv* projekti su financirani od strane Europske unije kako bi život svih umirovljenika imao puni smisao dostojanstvenog aktivnog starenja⁸.

3.1. Umirovljenje

Pomisao na mirovinu često je koncept koji može zvučati zastrašujuće svakom od nas jer se uz mirovinu javlja pomisao da nas u poslovnom svijetu više nitko ne treba i da smo odjednom suvišni. Odlaskom u mirovinu veže se i činjenica da većina umirovljenika ima odraslu djecu koji i sami imaju vlastitu obitelj. Uz pretpostavku da je pojedinac ulaskom u treću dob s korakom umirovljenja dobrog zdravlja, ostaje mu na raspolaganju mnoštvo slobodnog vremena. Nakon dugogodišnjeg radnog staža cijeli koncept navedenih situacija može imati loš učinak na korak do umirovljenja. Osim strahova koje umirovljenje nosi i načina na koji se stariji ljudi moraju uhvatiti u koštac s njima, moraju se nositi i sa predrasudama koje postoje prema njima. Prema Erberu (2013), često se za treću dob vežu predrasudesklonosti obolijevanju, neproduktivnosti, slabog kognitivnog shvaćanja, depresije, prigovaranja i sl. (Bara i Podgorelec, 2015). Činjenica da se dobna granica odlaska u mirovinu podigla za muškarce i žene izmijenila je poglede na umirovljenje pa pravo na starosnu mirovinu čovjek stječe tek kada napuni 65 godina i 15 godina mirovinskog staža, dok u tranziciji razdoblja od 2020. do 2029. godina žene ostvaruju mirovinu prema uvjetima koji su povoljniji i s nižom starosnom dobi⁹. Iskustvo umirovljenja je individualni proces tijekom kojeg se svi različito ponašamo i prilagodba je drugačija kod svakog umirovljenika, no prema mnogim stručnjacima je umirovljenje okarakterizirano kao stresno razdoblje u kojem čovjek gubi dotadašnje uloge (Bara i Podgorelec, 2015).

⁸<https://www.muh.hr/eu-projekti>. 13.4.2022.

⁹<https://www.mirovinsko.hr/hr/starosna-mirovina/166>. 13.4.2022.

Tablica 1. Podaci HZMO-a prema isplatama za ožujak

VRSTE MIROVINA	BROJ KORISNIKA	PROSJEČNE SVOTE
Starosna mirovina (ZOMO)	498.456	2.541,16
Starosna mirovina za dugogodišnje osiguranike	21.109	3.441,85
Starosna mirovina prevedena iz invalidske	84.846	2.220,13
Prijevremena starosna (ZOMO)	188.356	2.401,55
Prijevremena starosna (čl.36. ZOMO-stečaj)	236	2.590,40
Invalidska (ZOMO)	124.761	1.894,41
Obiteljska (ZOMO)	224.589	1.921,71
UKUPNO ZOMO	1.142.353	2.318,53
Djelatne vojne osobe, policijski službenici, i ovlaštene službene osobe	14.494	3.657,38
Hrvatski branitelji iz domovinskog rata i članovi obitelji	70.933	5.574,85
Hrvatsko vijeće obrane (HVO)	6.792	2.934,85
SVEUKUPNO	1.234,572	2.524,74

Izvor: Grgurić, J. (2018). *Mirovinu od 231 kunu u prosjeku prima 95.000 umirovljenika*¹⁰

Prema tablici, isplate za ožujak 2018. godinu pokazuje nam povećanje mirovine za 0,94 % za 1.142.353 umirovljenika i prema *Zakonu o mirovinskom osiguranju (ZOMO)*, u iznosu od 21,79 kuna. Usporedbom na podatke prije četiri godine, današnja indeksacija vrijednosti mirovine za jednu godinu staža porasla je na 73,13 kuna stoga prosječan umirovljenik može očekivati 60 kuna više u isplati mirovine dok najniža mirovina za recimo 41 godinu staža danas iznosi 2,998,33 kune¹¹.

Male mirovine i sve skuplji životni standardi ugrozili su kvalitetu života većine umirovljenika, a ponajviše onih s najnižim mirovinama pa ih danas često možemo

¹⁰<https://www.mirovina.hr/novosti/mirovinu-231-kunu-prosjeku-prima-95-000-umirovljenika/>. 13.4.2022.

¹¹<https://www.mirovina.hr/novosti/raste-najniza-mirovina-provjerite-iznose-od-kojih-vasa-primanja-nemogu-biti-manja/>. 13.4.2022.

vidjeti na ulicama u skupljanju recikliranog materijala poput plastičnih boca. Robert Atchley je razvio model umirovljenja kroz niz adaptacija prezentiranih kroz osam etapa koje služe poput koncepta ideja da se radi o razdoblju suočavanja za mnoge pojedince dok O'Rand (2003) iznosi pretpostavku kako će se umirovljenju teže prilagoditi oni koji su samo orijentirani na radnu ulogu nakon koje posjeduju malo identifikacijskih, materijalnih resursa i izvora zadovoljstva (Bara i Podgorelec, 2015). Umirovljenje je u razvijenim zemljama svijeta povezano s vrijednostima razvijenih društava jer ipak su oni doprinijeli svojim radom razvoju društva pa samim time i trebaju dobiti udio u društvenom prosperitetu (Penezić i sur., 2006). Dok recimo *prisilno* umirovljenje zanemaruje razlike u sposobnosti pojedinca, obiteljskoj situaciji ili tjelesnom i mentalnom zdravlju, kod *prijevremenog* su osobni i društveni razlozi nešto bolje usklađeni, ali oba su smatrana stresnim događajem (Penezić i sur., 2006). Pretpostavka da je pomisao na mirovinu općenito stresni događaj polazi i od činjenice da visina mirovine ovisi o izboru između redovnog starosnog umirovljenja, kasnog ili prijevremenog (Nestić i Tomić, 2012).

Tablica 2. Početne stope neto zamjene 2012. i 2052. godine prema spolu, dobi umirovljenja i radnomu stažu (u %)

Godina umirovljenja	2012.							2052.		
Spol	Muškarac				Žena			Muškarac/Žena		
Dob umirovljenja	60	65	70		55,5	60	65	60	65	70
Staž=35	37	46	51		41	46	50	29	32	36
Staž=40	48	53	58		48	53	57	34	37	41
Staž=45	54	59	64		-	59	64	38	42	47

Izvor: Nestić, D., Tomić, I. (2012). Primjerenost mirovina u Hrvatskoj: što mogu očekivati budući umirovljenici? *Izračuni autora*.

Tablica 2. nam pokazuje kako viša dob umirovljenja zajedno sa dužim radnim stažom nosi višu početnu stopu neto zamjene za umirovljenike te su prikazani izračuni za muškarce i žene koji u mirovinu odlaze 2012. a sudjelovali su u sustavu tekuće raspodjele sa prosječnom plaćom. Za muškarca s navršenih 60 godina odlazak u mirovinu znači prijevremeno sa nižim polaznim faktorom, za ženu je prijevremeno umirovljenje 2012. bilo moguće sa 55 godina, 6 mjeseci i s 35 godina staža sa mirovinom u iznosu 41% posljednje isplaćene plaće. Gledajući na prijetnju siromaštva,

jedna od mogućnosti povećanja životnog standarda može biti produljenje radnog vijeka no s tim se javlja bojazan koliko čovjek može biti spreman i funkcionalan u poodmaklim godinama (Nestić i Tomić, 2012). Različite varijable utječu na prilagodbu i iskustvo umirovljenja i promatra se kroz sedam faza:

- 1) Faza daljine (misao o mirovini kao dalekoj budućnosti)
- 2) Faza predumirovljenja (karakterizirana intenzivnim mislima o aktivnostima u mirovini)
- 3) Faza medenog mjeseca (maštanje o putovanjima i prilikama u mirovini, neostvarene želje)
- 4) Fazarazočaranja (nedostatak osjećaja produktivnosti, osjećaj potištenosti i iznevjerenosti)
- 5) Faza reorijentacije (stvaranje zadovoljavajućeg stila umirovljenja, početak intervencija)
- 6) Faza stabilnosti (stvaranje dugoročnih planova, osoba evaluira vlastiti život)
- 7) Terminalna faza (zaokupljenost bolešću, doživljaj smrti i sebe)

Kasnije Atchley navodi šest faza umirovljenja u kojima se faza daljine više ne navodi kao dio modela i kako se faze ne mogu primijeniti na svih zbog postojanja individualnih razlika iskustva umirovljenja (Nestić i Tomić, 2012).

3.2. Demografsko starenje

Hrvatska je mala zemlja s prekrasnom prirodom koju krasi čisto more i lijepa obala. Godinama je česta destinacija mnogim turistima, kako mladim pa i starijim generacijama. Na prvu se čini kao da Hrvatska ima sve predispozicije da populacija stanovništva raste. No brojke koje Državni zavod za statistiku bilježi su poražavajuće. Starenje stanovništva kao pojava zahvatilo je sve razvijene države pa i Hrvatsku koja se svrstala u deset država s najstarijim stanovništvom, čiji je fenomen uzrokovan padom fertiliteta, povećanim životnim vijekom i kvalitetom življenja (Štambuk i sur., 2014). Unatoč silnom potencijalu Slavonije i Jadranske obale, sela su sve praznija i brojka

hrvatskog stanovništva sve je manja. Sve manje djece popunjava školske klupe dok starijeg stanovništva ima sve više. Očekivana životna dob u svijetu narasla je sa 46 na 68 godina od 1950. do 2010. godine se procjenjuje da će porasti do 81. godine života do završetka ovog stoljeća¹².

Duboka starost sa sobom donosi sve teži način života i otežanu samostalnost za njih same. Brojni osamdesetogodišnjaci mogu biti vitalni i lucidni pa i neovisni, dok velik broj njih zbog raznih poteškoća treba pomoć vlastite rodbine ili institucionalni smještaj u obiteljske domove, domove za stare i nemoćne i sl. Starenje kao promjena sa sobom nosi ne samo gubitak autonomije ili oslabljene fizičke i mentalne sposobnosti, već nemogućnost zadovoljavanja bioloških i društvenih potreba i razvoj fizičkih i mentalnih bolesti¹³. Na populacijsku sliku naše zemlje utjecao je splet više okolnosti, no prvenstveno se radi o odrazu demografskih kretnji i događaja koji su nas zadesili kroz posljednjih šezdeset godina (Nejašmić i Toskić, 2013). Starenje stanovništva možemo bolje razumjeti kroz dvije odrednice od kojih je prva "*starenje odozgo*" i podrazumijeva produženje čovjekovog vijeka, dok "*starenje odozdo*" znači smanjenje mladog stanovništva (Puljiz, 2016). Premda su demografsko starenje i njegovi procesi česta tema interesa stručnjaka, toj se tematici pristupa kroz sklop analiziranja općih demografskih promjena stoga je izrazito malo radova naše literature koja istražuje starenje stanovništva Hrvata (Nejašmić i Toskić, 2013). Ipak, stvarnost brojeva pokazuje nam kako je starenje stanovništva za sobom povuklo i porast javnih troškova od strane europskih država koje su izdvajane za njih gdje razlikujemo četiri kategorije troškova; *izdaci za mirovine, zdravstveni troškovi, obrazovni i troškovi dugotrajne skrbi te naknade za nezaposlenost starijih ljudi* (Puljiz, 2016). Provjerena je pretpostavka kako će broj umirovljenika kontinuirano rasti u nadolazećim godinama, što za sobom donosi i porast javnih izdataka za mirovine, a broj umirovljenika do 2040. porast će iz baby boom generacija šezdesetih zajedno sa izdacima od 25% do 30% (Puljiz, 2016). Jedna od bitnijih značajki stanovništva je sastav prema dobi jer održava biodinamiku i potencijalnu vitalnost ljudi na nekom teritoriju, dok se promjene u dobnom sastavu

¹²<https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/zdravlje-starijih-osoba/706>. 20.4.2022.

¹³<https://www.zzjzdnz.hr/zdravlje/zdravlje-starijih-osoba/706>. 20.4.2022.

sastoje od dva usporedna demografska procesa; smanjivanje broja mladih uz istovremeno povećanje broja starog stanovništva (Nejašmić i Toskić, 2013). Projekcije u tablici 3. pokazuju da će se u Hrvatskoj izrazito smanjiti broj stanovnika do 2031. godine i nastaje projekcija s brojkom od 3.680.750 koja je bila suma davne 1928. godine na našem teritoriju.

Tablica 3. Kretanje ukupnog broja stanovnika Hrvatske , projekcija 2011.-2031.

Godina	Broj stanovnika	Indeks (2001. =100,0)	Prosječno godišnje smanjenje	
			apsolutno	Stopa (%)
2001.	4.437.460	100,0	-	-
2011.	4.293.210	96,7	(2001.-2011.)14.425	0,33
2021.	4.018.670	90,6	(2011.-2021.)27.454	0,66
2031.	3.680.750	82,9	(2021.-2031.)33.792	0,88

Izvor: Nejašmić i Mišetić, 2004.

S projekcijom povećanja broja umirovljenika, logično je za pretpostaviti povećanje javnih izdataka za njihove mirovine stoga bi se na tu situaciju mogao dati odgovor kako će upravo umirovljenici pojačati glasački dio za svoja prava i utjecati na javnu politiku (Puljiz, 2016). Starije stanovništvo kao ekonomski neaktivno donosi povećanu javnu i osobnu potrošnju u segmentima zdravstvenog, mirovinskog i socijalnog no stručnjaci razmatraju okolnosti demografskog starenja 21. stoljeća kao pojavu vrijednog kapitala radne populacije (Štambuk, Rusac i Jedvaj, 2014).

Demografsko starenje odražava se ne samo na život pojedinaca, već na sve pojave u društvu ali i na demografsku, gospodarsku, zdravstvenu, socijalnu politiku te opću kvalitetu života¹⁴.Svi navedeni aspekti trebali bi biti u ravnoteži kako bi stanovnici svih zemalja mogli normalno funkcionirati na svim životnim područjima jer je poznata činjenica kako se svi nalazimo u odnosu međuovisnosti u kojem jedni druge trebamo.

¹⁴https://www.hrstud.unizg.hr/download/repository/Psihologija_starenja/2%20Demog%20star_tekst.pdf. 22.4.2022.

Stoga ne čudi podatak da starenje stanovništva negativno utječe na živote cijele populacije.

3.3. Sociodemografska i ekonomska obilježja

Život može biti ispunjen pozitivnim i negativnim promjena koje nas mogu mijenjati ili definirati i tako utjecati na sljedeću fazu u ciklusu života. Svi smo različiti i naši načini prilagođavanja fazama života također jer svi imamo različite karaktere i percepciju pogleda na stvari i događaje u životu. Szinovacz (2003) spominje prilagodbu kroz sociološke teorije starenja i promjene uloga odnosa u srednjoj i starijoj dobi i razvijanje samih teorija kroz 20. stoljeće, 60-ih i 70-ih godina (Bertić i sur., 2021). U nastojanju definiranja prilagodbe na umirovljenje ne postoji teorija koja bi obuhvatila cijeli konstrukt umirovljenja stoga se stručnjaci oslanjaju na *teoriju aktivnosti* i *teoriju smanjene aktivnosti* vezane za uspješnu prilagodbu na starenje općenito (Bertić i sur., 2021).

Teorija smanjene aktivnosti govori nam kako društvo treba poticati starije u odvajanju od prethodnih uloga te da ustupe mladima da preuzmu bitne uloge u društvu dok bi stariji onda zauzeli uloge koje su primjerenije njihovim mentalnim i fizičkim karakteristikama (Peračković i Pokos, 2014).

Teorija aktivnosti govori nam kako će starija populacija biti i dalje korisna svima, ako ostanu aktivni članovi društva što bi pridonijelo pozitivnom stavu prema starenju (Peračković i Pokos, 2014). Prilikom razmišljanja o prilagodbi na starenje i potom korakom umirovljenja, ne bi bilo samo dostatno spominjati starije ljude kao takvu populaciju već obratiti pozornosti i na spol i dob. Možemo reći kako žene i muškarci sasvim različito prihvataju umirovljenje jer i tokom radnih uloga kroz život postoje razlike u poslovima koje su radili pa se muškarci teže prilagode od žena (Bertić i sur., 2021). Gubitkom radnih uloga muškarci osjećaju nezadovoljstvo i nesigurnost, a žene i dalje mogu imati ulogu u kojoj se brinu za kućanstvo ili članove obitelji zbog čega su i dalje aktivne u socijalizaciji s drugima (Bertić i sur., 2021). Kako bi prilagodba na

umirovljenje bila što uspješnija trebalo bi se osvrnuti na sve sociodemografske karakteristike umirovljenika s obzirom na dob, spol, obrazovanje ali i bračni status.

Tablica 4. Mann-Whitneyjev test za testiranje razlika između rezultata muških i ženskih ispitanika u upitniku MIR

Supskale	Spol	N	Mean Rank	P
Faza pripreme	muški	68	144,43	0,41
	ženski	118	137,75	
Faza medenog mjeseca	muški	68	143,15	0,55
	ženski	118	138,59	
Faza razočaranja	muški	68	131,44	0,13
	ženski	118	146,29	
Faza stabilnosti	muški	68	137,69	0,56
	ženski	118	142,18	
Terminalna faza	muški	68	143,48	0,51
	ženski	118	138,38	
Faza rodne reaktivacije	muški	68	135,82	0,35
	ženski	118	143,41	
Grupna varijabla: spol				

Izvor: Bertić i sur., (2021). Sociodemografski faktori prilagodbe na umirovljenje kod starijih osoba u Bjelovaru.

Tablica 4. Pokazuje nam podatke koji govore kako nema značajne razlike između ženskih i muških ispitanika na suspskalama upitnika MIR ($p > 0,05$) pa ni razlika u percepciji faktora prilagodbe, a prema Mann Whitneyevim *post hoc* analizama utvrđeno je da ispitanici iz bračnih te izvanbračnih zajednica imaju bolju prilagodbu na umirovljenje.

Odlazak u mirovinu zasigurno će biti lakši starijoj osobi koja ja vitalna, ima razvijenu socijalnu mrežu, živi u zajednici, visokog je obrazovanja i prima veći iznos mirovine. Sva navedena obilježja koja su popunjena u životu jednog umirovljenika pretpostavljaju

pozitivnost življenja u trećoj dobi. Da bi svatko od nas osjetio zadovoljstvo u mirovini, prvenstveno je važno imati pristojan iznos mirovine kako bi sva navedena obilježja zaista bila u ravnoteži. Upravo se Hrvatska godinama suočava sa brojnim izazovima po tom pitanju pa je uočen disbalans između mirovina isplaćenih iz prvog stupa i onih iz oba obvezna mirovinska stupa (Nestić i Tomić, 2012). Podatak da su hrvatske mirovine niske i da hrvatski umirovljenici žive na rubu siromaštva poznato je široj javnosti. Mnogi od njih korisnici su pučkih kuhinja i ne mogu si priuštiti kvalitetan obrok, stoga je važno pronaći balans između potreba građana za adekvatnim mirovinama i financijske održivosti mirovinskog sustava (Nestić i Tomić, 2012). Niskim mirovinama ugroženi su mnogi umirovljenici, no treba spomenuti i broj onih koji ne primaju ni jedan oblik mirovine, a ovisni su i o socijalnoj pomoći. UNDP-ovo istraživanje o kvaliteti života u Hrvatskoj pokazalo je kako 12,4% osoba starijih od 64 (86,400), 2006. godine nisu primali ni jedan oblik dohotka (Šućur, 2008). Brojne su rasprave o lošem ekonomskom status umirovljenika, a sve više se spominje ekonomski status onih bez primanja koji su socijalno ugroženi i suočeni s ekstremnim siromaštvom (Šućur, 2008).

Tablica 5. Spolna i dobna struktura starijih osoba s obzirom na umirovljenički status (%)

Spol	Dob				
	Ž	M	65-69	70-79	80+
Starije osobe-primatelji mirovina	58,0	42,0	40,6	44,1	15,3
Starije osobe bez mirovina	95,1	4,9	48,5	35,4	16,0
Test	=106,13; P<0,001			=6,97; P≤0,051	

Izvor: Šućur, Z. (2008).

Iz tablice je vidljiv najveći broj osoba bez mirovina dobnih skupina 65 do 69 godina, dok su sedamdesetogodišnjaci u prosjeku onih koji primaju mirovine. Kada pojedinac nema primanja gubi mogućnost realizacije osnovnih potreba, bivaju isključeni iz aktivnosti u društvu pa se na taj način i očituje oblik siromaštva¹⁵. Iako su siromaštvo i

¹⁵<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf>. 27.4.2022.

socijalna isključenost međusobno povezani pojmovi, nisu uvjetovani jedni drugim i može se reći kako stanje siromaštva jest najčešći uzrok i oblik socijalne isključenosti¹⁶.

Definicija *siromaštva* pretpostavlja oskudicu materijalno-novčanih sredstava dok je *socijalna isključenost* malo širi pojam višedimenzionalne depriviranosti pojedinca i uz ekonomsku obuhvaća socijalnu, kulturnu i političku dimenziju¹⁷. U nastojanju da se riješi pitanje interesa umirovljenika i starijih osoba, Vlada RH osnovala je krajem 2012. godine *Nacionalno vijeće za umirovljenike i starije osobe* kako bi doprinijela napretku zakonodavnog okvira mirovinskog sustava i pomogla onima najugroženijima koji primaju 500 kn (90.116) i 1.000 kn (93.376), akorisnici su sustava socijalne skrbi¹⁸. Osim navedenih ekonomskih nejednakosti kod umirovljenika sa većim ili manjim iznosima mirovina, uočene su i razlike u mirovinama između žena i muškaraca. Spomenute su različite uloge muškaraca i žena nakon umirovljenja te kako muškarac gubi radnu ulogu dok žene i nakon umirovljenja i dalje imaju osjećaj aktivnosti najčešće zbog održavanja kućanstva ili brige za člana zajednice. Osim te razlike, postoji i razlika u postotku mirovine muškaraca naspram žena od 65. do 75. godina starosti koje se kreću od 3,7% do 38,8% i povećavaju u pojedinim državama članicama Europske unije¹⁹. Jedan od uzroka takve situacije nalazi se u činjenici da su iznosi plaća za žene manji naspram onih za muškarce, radni vijek žena je kraći što dovodi do pojave brojnih nejednakosti s kojima se žene suočavaju, a dovode do manjih mirovina²⁰. Nejednakosti s kojima se suočavaju svi ljudi osjetljivog statusa u fazi su pogoršanja zbog socijalne i

¹⁶<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf>. 27.4.2022.

¹⁷<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf>. 27.4.2022.

¹⁸<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf>. 27.4.2022.

¹⁹<https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20170609STO77059/razlika-u-mirovinama-muskaraca-i-zena-parlament-zeli-smanjiti-razliku>. 27.4.2022.

²⁰<https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20170609STO77059/razlika-u-mirovinama-muskaraca-i-zena-parlament-zeli-smanjiti-razliku>. 27.4.2022.

gospodarske krize, posebno žene za koje bi se trebalo uzeti u obzir razdoblje porodični naknada i brige o djeci što treba biti odgovornost svih članica²¹.

4. IZAZOVI UMIROVLJENIČKOG ŽIVOTA

Postoje različiti pristupi konceptu života (*lat. vita*) te je često promatran kao mogućnost rađanja, odrastanja i starenja i kao takvo nas čini drugačijima od životinjskog svijeta²². Čin poroda izazov je za žene koje prolaze kroz velike promjene i bol kako bi donijele život na svijet. Nakon faze odrastanja i svih faza kroz koje čovjek prođe dolazi do starenja koje sa sobom nosi veliko cjelokupno iskustvo življenja, ali i pogled prema kraju života. Živjeti ne znači samo imati unutarnju silu za djelovati i biti organsko biće već biti sposoban upravljati vlastitim silama te se moći prilagoditi okruženju prepunom promjena²³. Kvaliteta života koji živimo izravan je faktor naše sreće za koji je važno zdravlje, materijalno i nematerijalno blagostanje. Živjeti ga neopterećeno danas je subjektivna stvar svakog pojedinca i zahtijeva stanja poput osobnog mira, radosti, životnog zadovoljstva i radosti (Halauk,2013).Međutim, starenje nije subjektivna stvar pojedinca već stanje u kojem se drastično mijenjaju prioriteti i potrebe. Umirovljenički život za većinu znači veću potrebu korištenja javnozdravstvenih usluga, korištenja sustava socijalne skrbi, ali i prilagođen način provođenja kulturno-društvenih sadržaja za starije²⁴.

Proces starenja izazovan je za svakog i sa sobom nosi dozu straha jer je put do kraja prožet strahom od smrti koja je sigurna za svakog. Umirovljenici se nose sa tim osjećajem koji je snažan i prisutan u njihovoj svakodnevnicu. Dalje, moraju se nositi i sa odlaskom u mirovinu, funkcionalnom nesposobnošću, rizicima od bolesti, socijalne isključenosti, gubitkom bližnjih što vodi do potrebe za potporom zajednice, obitelji i

²¹<https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20170609STO77059/razlika-u-mirovinama-muskaraca-i-zena-parlament-zeli-smanjiti-razliku>. 27.4.2022.

²²<https://hr.emsayazilim.com/definici-n-de-vida>. 6.9.2022.

²³<https://hr.emsayazilim.com/definici-n-de-vida>. 6.9.2022.

²⁴<http://www.udruga-umirovljenika-ludbreg.hr/projekti-udruge/integrativan-ludbreg/146-izazovi-starenja-stanovnistva.html>. 6.9.2022.

sustava kako bi se podigla razina življenja i tako olakšali izazovi koji ih čekaju u mirovini (Žganec i sur., 2007). Odlazak u mirovinu kao izazovan događaj za mnoge ljude znači borbu sa niskim primanjima jer je mirovina njihov glavni izvor dohotka. Europski mirovinski sustav nastoji očuvati financijsku održivost i osigurati primjerenost dohotka a svrha im je da zaštite starije osobe od stanja siromaštva kako bi im pružili kvalitetnu starost i ekonomsku neovisnost.

4.1. Umirovljenje kao životna prekretnica

Definirati starost u današnjici ostavlja mnoge društvene teoretičare u dilemi jer se stil ponašanja čovjeka mijenja sukladno okolini u kojoj se nalazi pa se šezdesetogodišnjak može ponašati kao četrdesetogodišnjak ako se tako osjeća (Bara i Podgorelec, 2015). Kako bismo bolje shvatili umirovljenje kao tranzicijski proces starenja, prvo trebamo upoznati dubinu značaja starenja i što nosi za pojedinca u biološkom, psihološkom i društvenom pogledu. Zastarjeli pogled na starenje prožet je pesimizmom jer navodi samo opadanje funkcija u mnogim aspektima kao glavnu odrednicu u procesu starenja (Tucak-Junaković i Nekić, 2016). Prihvatiti mirovinu kao prekretnicu iz radno aktivnog kolektiva u novo razdoblje koje nas odvaja od dugogodišnje rutine svatko može subjektivno doživjeti. Zato je uspješno starenje kao takvo prožeto čimbenicima dobrog zdravlja, sposobnošću pojedinca da se brine o sebi i da se dobro osjeća sam sa sobom (Tucak-Junaković i Nekić, 2016). Istraživanja o starenju mijenjaju fokus sa bolesti i gubitak funkcionalnosti i uključuju pozitivnu stranu starenja poput razvitka i očuvanja potencijala, sposobnosti i kvalitete života u zlatnim godinama (Ambrosi-Randić i sur., 2021). Stručnjaci koji istražuju teoriju uspješnog starenja razlikuju uobičajeno "normalno" starenje od uspješnog i kod uobičajenog navode kako su okolišni čimbenici ti koji potaknu fiziološke procese dok kod uspješnog starenja imaju pozitivan i neutralan učinak²⁵. Ljudi danas žive sve duže i važno je da kvaliteta života bude na višoj razini. Dvije teorije razvile su mehanizme koji ukazuju na način kojima se to može postignuti;²⁶

²⁵https://www.hrstud.unizg.hr/download/repository/Psihologija_starenja/8%20Uspjes%CC%8Cno%20star_tekst.pdf. 7.9.2022.

²⁶https://www.hrstud.unizg.hr/download/repository/Psihologija_starenja/8%20Uspjes%CC%8Cno%20star_tekst.pdf. 7.9.2022.

Teorija životnog ciklusa D. Levinsona (1978.)

Razvoj u odrasloj dobi događa se kroz razdoblja stabilnosti koja se mijenjaju s prijelaznima (Prema Kimmel, 1990). Kroz razdoblje prožeto stabilnošću rješavaju se životni zadaci i realiziraju ciljevi dok se u razdoblju prijelaza isti propituju jer se nastoje istražiti nove mogućnosti. Levinson zaključuje ako osoba na kraju životnog vijeka prihvaća samog sebe i vlastitu smrt, stari dostojanstveno jer je zadovoljna ostvarenim ciljevima dok suprotno od navedenog znači da osoba ne prihvaća sebe te se boji starosti i smrti.

Kognitivna teorija prilagodbe starenju J. Brandtstädtera (1994.)

Kognitivni procesi asimilacije, akomodacije i imunizacije pomažu ljudima da se uspješnije nose sa vlastitim starenjem što vodi ravnoteži između samih procesa čime se čuva osjećaj osobne vrijednosti i kontinuiteta (prema Brandtstädter i Greve, 1994).

Da li je lakše biti pozitivan prema starenju kada umirovljena osoba može računati na pristojan životni standard jer je iznos dostatan kako bi se moglo pristojno živjeti od njega ili osoba koja uspješno stari gubi zadovoljstvo zbog niskih mirovina. Umirovljenje je drastična promjena u životu i nosi psihološki, društveni, fizički teret, ali i financijski koji te faktore može podići na veću razinu ili spustiti na najniži nivo, a to je na rub siromaštva.

4.2. Aktivnosti treće dobi

Robert Havighurst razvio je pojam uspješnog starenja jer je dugo proučavao starost te zaključio kako se ono odnosi na održavano zdravlje, izbjegavanje bolesti, angažiranost oko visoke razine kognitivnog i tjelesnog funkcioniranja²⁷. Stoga je Sveučilište Harvard 2022. godine provelo istraživanje koje je ukazalo na varijable koje razlikuju starije

²⁷<https://krenizdravo.dnevnik.hr/zdravlje/vitalnost/treci-dob/strah-od-starenja-i-uspjesno-starenje-istine-i-mitovi-o-starosti>. 7.9.2022.

sretne ljude od onih koji su se osjećali nesretno, a rezultati su pokazali kako su karakteristike sretnih starijih osoba;

- *Fizička aktivnost*
- *Čvrst brak*
- *Umjerena tjelesna težina*
- *Prestanak pušenja u mladoj dobi*
- *Umjerenosti u hrani i piću*
- *Konstruktivno suočavanje s problemima*

Od navedenih varijabli konstruktivno suočavanje s problemima i stresnim situacijama, pokazala se najvažnijom varijablom²⁸.

Kod aktivnog starenja spominju se četiri područja: prisutnost na tržištu rada , sudjelovanje u kućanskim poslovima, aktivno sudjelovanje u zajednici i slobodnom vremenu (Lepan i Leutar, 2012; prema Puljiz, 2004). Ljudski vijek u zadnjih 160 godina produljio se za 40 godina te se kontinuirano produljuje za tri mjeseca godišnje uslijed čega se promijenila demografska slika u cijelom svijetu pa i u Hrvatskoj, gdje je sve veći udio starijeg stanovništva (Lepan i Leutar, 2012). Prema Lepan i Leutar (2012) čovjek se uspješno nosi s teškoćama starenja dok vodi aktivniji život vođen interesima koji mogu nadomjestiti rad i nova poznanstva, a neke od aktivnosti su;

- *Neformalne (uspostavljanje društvenih kontakata)*
- *Formalne (aktivnosti u dobrovoljačkim grupama)*
- *Solitarne (održavanje kućanstva)*
- *Intimne (uspostavljanje bitnih uloga i percepcija sebe s drugim važnim osobama)*

²⁸<https://krenizdravo.dnevnik.hr/zdravlje/vitalnost/treca-dob/strah-od-starenja-i-uspjesno-starenje-istine-i-mitovi-o-starosti>. 7.9.2022.

4.3. Siromaštvo i zapošljavanje umirovljenika

Siromaštvo je poznata problematika u društvu s kojim se ljudi nose stoljećima. Nekada davno vidljivi znaci siromaha bili su stara i pokidana odjeća, neuredan i prljav izgled. Naočigled je lako bili prepoznati tko je bio siromah i beskućnik. Kako bi se danas lakše definiralo siromaštvo, upotrebljavaju se tri sociološke teorije (Ljubotina i Radović, 2011).;

1. Teorija deprivacijskog kruga (siromaštvo rađa siromaštvo)
2. Teorija kulture siromaštva (siromaštvo kao rezultat neprihvatljivih oblika ponašanja)
3. Teorija situacijske prisile (ponašanje siromaha kao reakcija na okolnosti)

Na siromaštvo kao društvenu pojavu danas se poima drugačije jer nije svaki pojedinac loše obučen na rubu gladi niti je netko lijepo obučen financijski sretan. Siromaštvo je postalo teže uočljivo dok socijalni sustav nastoji zbrinute sve koji su u rizicima gladi, smrti, bolesti i nezaposlenosti. Glavni pokazatelj kvalitete života starije osobe je mogućnost da vlastitim prihodima zadovolji svoje životne, kulturne i socijalne potrebe jer ukoliko ne može, smatra se siromahom jer ne uživa u standard života koji je smatran društveno prihvatljivim (Župan, 2019). Europski stup socijalnih prava u 15. načelu spominje prava umirovljenih radnika i samozaposlenih na mirovinu koja odgovara njihovim doprinosima, a u njemu se izjednačavaju prava žena i muškaraca kako bi ostvarili jednak pristup dostojanstvenom životu²⁹. Primjeren dohodak u starijoj dobi, financijska održivost i povećanje zaposlenosti tri su osnovna cilja mirovinske politike koja su sve teže ostvariva zbog ubrzanog starenja stanovništva³⁰. Poticaj umirovljenika da rade važna je mjera kojom se nastoji smanjiti opterećenost zdravstvenog i mirovinskog sustava smanjiti rizik siromaštva umirovljenih osoba zbog niskih mirovina (Obadić, 2018). Kako bi starija osoba bila spremna raditi nakon umirovljenja, važno je da je zdrava jer biti vitalan u starosti omogućuje duži ostanak u svijetu rada, a time i manji

²⁹https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_adequacy-sustainability-pensions_hr.pdf. 9.9.2022.

³⁰https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_adequacy-sustainability-pensions_hr.pdf. 9.9.2022.

rizik od siromaštva (Dajak i Orešković, 2018). Od početka 2019. godine mirovinskom reformom omogućen je rad umirovljenika do polovice radnog vremena uz zadržanu mirovinu stoga se povećao broj radno aktivnih umirovljenika najviše zaposlenih u trgovinama sa deficitarnim zanimanjima³¹. Zdravo i aktivno starenje, volontiranje i rad u mirovini tri su glavne mjere uspješnog starenja i velik broj starijih ljudi s dobrim zdravljem, vještinama žele doprinijeti društvu i vlastitim životima (Dajak i Orešković, 2018);

Tablica 5. Udjel umirovljenika kojima prijeti siromaštvo (%)

GEO/VRIJEME	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
EU 28	:	14.7	14.7	13.6	13.0	13.1	13.4	14.1	14.4	15.3	
HRVATSKA	:	27.5	26.6	22.8	20.5	20.7	23.5	23.7	26.0	25.7	

³²Izvor: Antešić, D. (2020). Ne(održivost) hrvatskog mirovinskog sustava. *Liberal*.

Tablica 5. pokazuje udio umirovljenika u prijetnji siromaštva u povećanju od 2012. godine s povremenim padom dok je u 2018. iznosio 25,7%, a smatra se da svakom četvrtom umirovljeniku prijeti opasnost od siromaštva.

Zapošljavanjem starijih i umirovljenika stvara se mogućnost iskorištavanja potencijala starosti na ekonomski održiv i efektivan način s naglaskom na aktivnosti:

- Odlazak u mirovinu po izboru uz financijsko stimuliranje dužeg ostanka na tržištu rada
- Rad na polovinu radnog vremena ukomponirati s mirovinom, postepeno u mirovinu
- Poticati rad u mirovini, zadržati mirovinska prava, fleksibilni uvjeti rada...
- Poticati volontiranje umirovljenih kao društveno korisnog rada (Dajak i Orešković, 2018).

Biti zaposlen u mirovini osigurat će veći dohodak pa time i smanjiti rizike od siromaštva. Imati posao u mirovini osigurat će aktivno i zdravo starenje, ekonomsku

³¹<https://www.tportal.hr/biznis/clanak/sve-je-vise-umirovljenika-koji-rade-provjerili-smo-gdje-se-najvise-zaposljavaju-i-zasto-taj-trend-nije-zaustavila-ni-korona-foto-20220105>. 10.9.2022.

³²<https://www.liberal.hr/mirovinski-sustav-mirovine-944>. 10.9.2022.

samostalnost, socijalnu uključenost, kvalitetniji život a tržištu nove potrošače, rasterećen mirovinski, zdravstveni i socijalni sustav (Dajak i Orešković, 2018).

5. MIGRACIJE U ZLATNIM GODINAMA

Riječ *migracija* dolazi od latinske riječi *migratio* što znači selidbu ljudi iz mjesta življenja na drugo mjesto s namjerama privremenog ili trajnog preseljenja kao pojedinci ili u grupama³³. Kroz povijest su se mijenjali načini i oblici migracija. Danas je upravljanje migracijama povezano sa suverennošću svake države koje odlučuju o boravku migranata čiji su odnosi uređeni bilateralnim i multilateralnim aranžmanima u sklopu međunarodnih ugovora³⁴. King, Williams i Warnes (2000:17; prema Božić, 2001.) navode nekoliko važnijih obilježja migracija u zlatnim godinama;

- Stopa migracije starijih od 60 je niska kada je uspoređena sa stopama u radnoj dobi
- Stariji muškarci općenito migriraju više od starijih žena po pitanju velikih udaljenosti
- Bogatiji migriraju na veće udaljenosti, kao i oženjeni te vlasnici nekretnina, iz metropola prema manjim mjestima s bogatom prirodom
- Stopamigracija raste na početku umirovljenja te je izraženija u muškaraca
- Žene u kasnoj dobi više sele u udaljene institucije (starački domovi, bolnice i sl.)...

Zlatne godine ili treća dob ne mora nužno predstavljati kraj radnog odnosa ili isključenje iz društva. Iako je Zakon o mirovinskom osiguranju umirovljenicima omogućio rad na pola radnog vremena uz primanje pune mirovine, zbog istog se javlja zloupotreba zaposlenih umirovljenika na puno radno vrijeme uz prijavu na pola radnog vremena³⁵. Zlatne godine umirovljenih trebale bi opisivati stanje mira, sreće, stabilnih životnih

³³<https://bs.wikipedia.org/wiki/Migracija>. 12.9.2022.

³⁴<https://bs.wikipedia.org/wiki/Migracija>. 12.9.2022.

³⁵<https://novac.jutarnji.hr/novac/rasprave-i-rjesenja/zaposljavanje-umirovljenika-dobra-ideja-ili-los-znak-hrvatskog-drustva-8315405>. 12.9.2022.

okolnosti kako bi starost živjeli kvalitetno. Prijetnja niskih mirovina, sustava iskorištavanja i visokih životnih troškova faktori su koji mogu pojedinca motivirati na odlazak u inozemstvo.

5.1. Prilagodba umirovljenih povratnika

Razlozi migracija svrstani su po sličnim karakteristikama za većinu ljudi, ali potrebno je spomenuti motivaciju koja je potaknula iseljenike da se vrate u svoj zavičaj i upoznati se s njihovom prilagodbom. Mirovine umirovljenika povratnika u većini su višeg iznosa od hrvatskih mirovina što izravno utječe na kvalitetu življenja, ali i na prilagodbu samih povratnika koji su godinama živjeli drugačijim životom u inozemstvu. Postavlja se pitanje pravednosti mirovina stečene radom jer one imaju velik utjecaj na prilagodbu samom umirovljenju i kvalitetu življenja zlatnih godina (Tomašić, 2013). Umirovljenici se nose sa brojnim izazovima poput zdravstvenih teškoća, socijalnih promjena što prati i povratnike umirovljenike koji su se odlučili vratiti. Umirovljenici povratnici imaju slične izazove kao i domaći umirovljenici i povratak je za njih dodatan izazov.

Inozemne mirovine Hrvatska je počela oporezivati od 2012. godine i danas iznosi 24% za iznose iznad 3.800 kuna jer se mirovine koje stižu iz privatnih mirovinskih društava oporezuju³⁶. Hrvatska otprilike ima četiri milijuna stanovnika, a minimalno toliko ih živi u inozemstvu od kojih se mnogi žele vratiti i prilagoditi se novom načinu života u rodnom krajevima. Uvriježena je misao kako na drugim kontinentima i državama život teče bez problema i kako se novac u njima može lako zaraditi. Prema pričama umirovljenika povratnika iz Amerike, domaći čovjek u inozemstvu promatran je kao građanin drugog reda i u vidu napredovanja i mora puno više raditi³⁷. Mnogi povratnici ušteđevinu iz stranih zemalja pri povratku su investirali u nekretnine i financijski se donekle osigurali, ali društvena komponenta je nedostajala jer su s godinama prijateljstva prestala većinom zbog gubitka dodirnih točaka u različitosti sustava

³⁶<https://www.suh.hr/naslovna/inozemne-mirovine-pravedniji-obracun/>. 4.5.2022.

³⁷<https://www.mojevrijeme.hr/magazin/2021/08/umirovljeni-povratnik-mladi-radite-u-hrvatskoj-koliko-biste-radili-vani-zivot-ce-vam-biti-jos-i-bolji/>. 4.5.2022.

odrastanja³⁸. Neki umirovljenici učlane se u umirovljeničke udruge koje se bave kazališnim predstavama i tako prošire i održavaju socijalnu mrežu³⁹. Kako bi prilagodba povratnika krenula uzlaznom putanjom, za to se pobrinuo *Ured dobrodošlice* unutar *Središnjeg državnog ureda za Hrvate* i osigurao prilagodbu sa što manje prepreka i integraciju u kojoj im je osigurana i podrška mentora⁴⁰. Povratnici prolaze sociokulturne procese počevši od same odluke o migraciji, življenja kao migrant do procesa integracije u vlastitu zemlju koja podrazumijeva ponovnu adaptaciju, akulturaciju i asimilaciju (Peračković, 2005). Povratnici su odlaskom iza sebe ostavili jednu sredinu i postavlja se pitanje na koji način doživljavaju sada ostavljenu sredinu jer iako su većina stekli određenu materijalnu sigurnost, nose se sa glavnim problemom neispunjenih očekivanja od povratka (Peračković, 2005). Povratnike umirovljeničke dobi često privlače regije određene kvalitete s lijepim krajolikom, ruralne očuvanosti, odgovarajuća klima i mir, što dovodi do cilja prilagodbe iz emocionalnih razloga i nostalgije (Bara, 2013).

5.2. Hrvatske mirovine

Odlazak u mirovinu zahtijeva ispunjenje uvjeta za nju ili stjecanje prava dok pojedine skupine osiguranika imaju ostvarene povoljnije uvjete prema uvjetima mogu biti; starosne, prijevremene starosne, invalidske i obiteljske mirovine⁴¹. U sustavu generacijske solidarnosti, pravo na starosnu mirovinu muškarci ostvaruju sa navršених 15 godina staža i 65 godina života dok je za žene dobna granica 62 godine i 9 mjeseci života⁴². U Hrvatskoj su male mirovine ostvarene temeljem kraćeg radnog staža dok je udio invalidskih i obiteljskih relativno visok i mnogo mirovina ostvareno pod povoljnijim uvjetima (Puljiz, 2007). Ukoliko osoba spremna za mirovinu ostvaruje primjerenu mirovinu, može očekivati određenu zaštitu od siromaštva i zadržane načine

³⁸<https://www.mojevrijeme.hr/magazin/2021/08/umirovljeni-povratnik-mladi-radite-u-hrvatskoj-koliko-biste-radili-vani-zivot-ce-vam-biti-jos-i-bolji/>. 4.5.2022.

³⁹<https://www.mojevrijeme.hr/magazin/2021/08/umirovljeni-povratnik-mladi-radite-u-hrvatskoj-koliko-biste-radili-vani-zivot-ce-vam-biti-jos-i-bolji/>. 4.5.2022.

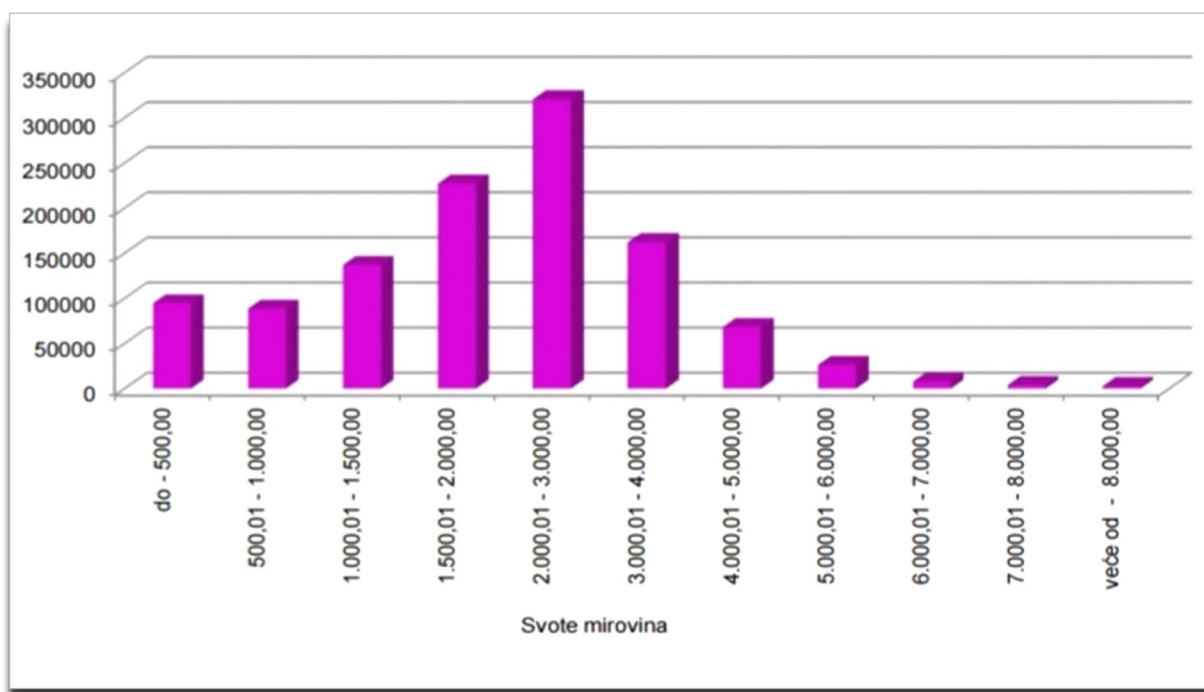
⁴⁰<https://hrvatiizvanrh.gov.hr/korisne-informacije/ured-dobrodošlice/791>. 4.5.2022.

⁴¹<https://gov.hr/hr/vrste-mirovina/848>. 4.5.2022.

⁴²<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1104&intPageId=4462&langId=hr>. 4.5.2022.

dotadašnjeg življenja i socijalnog položaja (Nestić i Tomić, 2012). Mirovine u Hrvatskoj nose sve veće probleme zbog financiranja i problema doprinosa osiguranika koji su mali i nisu dostatni da bi pokrili mirovinske izdatke koje potom država mora subvencijom nadoknaditi (Puljiz, 2007). Demografske promjene, smanjen broj osiguranika, promjene u strukturi rada i siva ekonomija doveli su do spomenutih problema financiranja pa se procjenjuje kako će hrvatski mirovinski sustav u budućnosti ovisiti o gospodarskim kretanjima i zapošljavanju (Puljiz, 2007).

Graf 1. Visina najčešće isplaćenih mirovina⁴³

Izvor: *Alarm se upalio, od 2019. manje mirovine, a tek slijedi borba prsa o prsa*; Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

Prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje u travnju 2017. evidentirano je 1.232.897 umirovljenika, a prosječna mirovina iznosila je 2.452,36 kuna sa predviđanjima da će na 1 zaposlenika biti jedan umirovljenik, omjera 1:1.

⁴³<https://www.cea-policy.hr/alarm-se-upalio-od-2019-manje-mirovine-a-tek-slijedi-borba-prsa-o-prsa/>. 4.5.2022.

Nekada je isključivo država bila odgovorna za mirovine, no sada se dio odgovornosti prebacio na svakog od nas. U međugeneracijskom sustavu solidarnosti potrebno je održati visoku razinu zaposlenih mladih ljudi kako bi mirovine bile bolje. U sustavima kapitalizirane štednje odgovornost je vlastita i opet ovisna o dobro plaćenom poslu. Mnogi umirovljenici suočeni su sa siromaštvom nakon radnog staža u kojem su najbolje godine dali sustavu dok se hrvatski sustav suočava s izazovima razvijanja mirovinskog sustava koji bio održao financijsku održivost i adekvatnost mirovina⁴⁴. Nakon radnog vijeka od 15 ili 30 godina, osoba zaslužuje primjeren iznos mirovine koji je u skladu sa tržišnim cijenama i visinom računa za potrebe domaćinstva. U stručnoj i znanstvenoj literaturi *primjerenost* se pomalo objektivizira pa se veže za kategoriju linije siromaštva ili prosječnosti plaće, ali približna definicija opisala bi primjerenost kao vrijednost primanja u mirovini uspoređujući razinu primanja tijekom rada (Škerbin-Kribliš i sur., 2011). Nekadašnje oslanjanje na davanja prema međugeneracijskoj solidarnosti dio je prošlosti jer životni standard iznad te razine ovisi o vrstama privatnih ulaganja koje sa sobom nose određene tipove rizika (Škerbin-Kribliš i sur., 2011). Individualizirana kapitalizirana štednja predstavlja 2. stup obveznog mirovinskog osiguranja u koje poslodavac svaki mjesec uplaćuje 5% iz bruto plaće na račun obveznog mirovinskog osiguranja koji se može osobno pregledati i transparentan je⁴⁵. Nacionalni mirovinski sustav viši je od čiste podjele na međugeneracijski i kapitalizirani i aktivno upravljati mirovinskim sustavom podrazumijeva kompletnost sustava upravljanja, a ne samo "reformu" (Škerbin-Kribliš i sur., 2011). Četvrtina umirovljenika u Hrvatskoj primatelji su najniže mirovine koja je zakonski zajamčena i uvedena kao zaštitni mehanizam u borbi protiv siromaštva i ironično je što ni ona ne pokriva osnovne životne potrebe onih koji je primaju⁴⁶. Najniža mirovina određuje se kad se službeno izračuna vrijednost mirovine temeljen na mirovinskom stažu i ostvarenim plaćama nižima od državnog

⁴⁴<https://www.eizg.hr/podrucja-istrazivanja/socijalna-politika-i-trziste-rada-121/mirovine-i-starenje/122>. 5.5.2022.

⁴⁵<https://www.pbzco-fond.hr/info-zona/ii-stup/sto-je-ii-stup/>. 5.5.2022.

⁴⁶https://www.tportal.hr/biznis/clanak/provjerili-smo-ko-sve-prima-najnizu-mirovinu-i-koliko-umirovljenika-zivi-ispod-granice-siromastva-foto-20200914?gclid=CjwKCAjw682TBhATEiwA9cr138YXO4IHbPZHbEoFf4wX11cl6pIeYyVwFF2sdC3l8lTDHRc5Q01nExoCIRQQAvD_BwE. 5.5.2022.

prosjeaka i ostvarenog uvjeta petnaestogodišnjeg staža⁴⁷. Umirovljenički minimalac za 15 godina staža iznosi 1.041 kunu, za 20 godina 1.388 kuna pa za 25 godina staža iznosi 1.735 kn itd., no svi ti umirovljenici nisu uspjeli svojim uplatama u doprinose zaraditi primjerenu mirovinu koja u prosjeku iznosi 1.685 kuna⁴⁸. Tablica 7. pokazuje nam iznose mirovina prema duljini radnog vijeka u kojem se svakog radnog mjeseca izdvajalo za mirovinsko osiguranje koje bi trebalo značiti sigurniju starost. Korisnici s najnižim mirovinskim primanjima prosječno imaju 27 godina staža te je među njima najviše radnika (218 tisuća sa stažom od 30 godina i prosjekom primanja 1.793 kune), dok se velik dio obiteljskih i invalidskih mirovina isplaćuje u obliku minimalne mirovine.

Tablica 7. Iznos najniže mirovine prema godinama staža

Godine staža	Najniže mirovine (HRK)
15	1.041
20	1.388
25	1.736
30	2.083
35	2.430
40	2.777

Izvor: tportal.hr / Autor: Neven Bučević/tportal.hr

Rizik od siromaštva najveći je za one koji su imali kraći radni staž i onima kojima su isplaćivane niske plaće, ali za one duljeg radnog staža od 40 godina početna mirovina neće snositi bojazan od siromaštva ni u slučaju niskih primanja tijekom (Nestić i Tomić, 2012).

⁴⁷https://www.tportal.hr/biznis/clanak/provjerili-smo-tko-sve-prima-najnizu-mirovinu-i-koliko-umirovljenika-zivi-ispod-granice-siromastva-foto-20200914?gclid=CjwKCAjw682TBhATEiwA9cr138YXO4IHbPZHbEoFf4wX11cl6pIeYyVwFF2sdC3l8lTDHRc5Q01nExoCIRQQA_vD_BwE. 5.5.2022.

⁴⁸https://www.tportal.hr/biznis/clanak/provjerili-smo-tko-sve-prima-najnizu-mirovinu-i-koliko-umirovljenika-zivi-ispod-granice-siromastva-foto-20200914?gclid=CjwKCAjw682TBhATEiwA9cr138YXO4IHbPZHbEoFf4wX11cl6pIeYyVwFF2sdC3l8lTDHRc5Q01nExoCIRQQA_vD_BwE. 5.5.2022.

5.3. Potrebe povratnika i inozemne mirovine

Dokumentiranje sociokulturnog transfera povratnika bilježi manje vidljive, ali vidljive napore povratnika u mijenjanju šire kulturno-društvene sfere vrijednosti, ideja i ponašanja koja su usvojena kroz enkulturaciju i socijalizaciju u inozemstvu (Čapo, 2020). Zabilježena su dva aspekta povratničkog sociokulturnog transfera pa kroz prvi Matić (2017) navodi izostanak oslonca na politički kadar pri napretku u poslovnoj sferi, a s druge strane zalaganje za transparentnost zakonodavstva, etičkog i odgovornog djelovanja temeljenog na pravednosti (Čapo, 2020). Ljudi su prvenstveno i odlazili iz domovine jer su imali potrebe. Većina je ipak odlazila zbog potreba financijske prirode uz koje su srodno povezane i druge potrebe osim financijskih. Odlazak u inozemstvo značio je nov početak koji je prožet prilagodbom na različitu kulturu i državni poredak. Povratak u domovinu sa sobom donosi ponovni proces prilagodbe. Prema definiciji *Statističkog odjela Ujedinjenih naroda za prikupljanje podataka o međunarodnoj migraciji*, povratnici su osobe koje se vraćaju u zemlju svog državljanstva nakon kratkoročnog ili dugoročnog boravka u drugoj zemlji sa namjerom ostanka u vlastitoj minimalno godinu dana (Bara, 2013). Povratkom se stvore određene potrebe koje povratnici pokušavaju ostvariti kako bi osjetili zadovoljstvo i sreću. Pri povratku doživljavaju iskustvo socijalnih i transformacija poput kvalifikacije, vrijednosti patriotizma, javnog dobra, političke neovisnosti, ljudskih prava, ali i potrebu inzistiranja na transparentnosti funkcioniranja državnih institucija (Čapo, 2020).

Povratnici se smatraju skupinama koje su integrirale životna iskustva i identitete u koje ubrajamo sve vanjske migrante, privremene, kategorizirane iseljenike koji se vraćaju u domovinu s namjerom trajnog nastanka i realizacije daljnjih ciljeva i potreba (Peračković, 2005). Mnogi od njih pri povratku imaju snažnu potrebu za uključivanjem u novu društvenu, ekonomsku ili političku sferu jer su prethodno usvajali navike npr., zapadnjačkog društva s kojom se podigla razina aspiracija i standard (Peračković, 2005).

Francesco Cerase (1974) identificirao je četiri tipa povratnika te istaknuo njihove aspiracije, potrebe i očekivanja;

- *Povratak zbog neuspjeha* (skupina koje se nije uspješno integrirala zbog stereotipa i predrasuda)
- *Povratak zbog "konzervatizma"* (skupina koja je ostvarila ekonomski cilj kako bi se vratili doma sa velikim ušteđevinama)
- *Umirovljenički povratak* (umirovljenici migranti koji su donijeli odluku o povratku u domove gdje bi proveli starost pa s tom percepcijom kreću u novo razdoblje života) (Bara, 2013).

Odluka o migraciji nosi određenu težinu za svakog pojedinca pa su i razlozi za povratak različiti koliko i razlozi iseljenja. Mnogi pomisle kako će živjeti u inozemstvu samo dok ne steknu bolju ekonomsku situaciju i sl., no za mnoge spona s domovinom može biti slabog intenziteta ali težnja za povratkom jaka i prisutna (Bara, 2013).

Umirovljeničke populacije prestale su biti dio radnog svijeta koji je do tada osiguravao egzistencijalno pitanje, nakon čega se većina oslanja na naknade socijalne zaštite jer neki imaju male mirovine dok neki ne primaju mirovinu uopće (Šućur, 2008). Ekonomski status umirovljenika bez primanja pokazuje kako žive na rubu ekstremnog siromaštva gdje postoji potreba ublažavanja socijalne ugroženosti (Šućur, 2008). Mirovina donosi brojne izazove, strahove i nedoumice s kojima se starija populacija mora nositi, a svi problemi koji ih prate ozbiljno narušavaju način života kojim žele živjeti. Prvo se nose sa promjenama procesa starenja (biološko, psihološko i socijalno), a prema Despot Lučaninu, i sa predrasudama da su senilni, nezainteresirani za seksualne odnose, krutih stavova, neproduktivni, teško uče, osamljeni, religiozni i sl. (Brajković, 2010). Život umirovljenika mijenja se jer odjednom gube stare navike, komunikaciju s kolegama na poslu, socijalnu ulogu i prihode koji značajno otežavaju prilagodbu na novi način života koji moraju voditi (Brajković, 2010). Moraju se boriti sa malim primanjima i niskim životnim standardom koji je za većinu Hrvata pri samom dnu europske ljestvice⁴⁹. Po statističkim pokazateljima, na Hrvatsku se gleda kao na siromašnu zemlju u kojoj građani moraju izdvojiti veći dio dohotka da bi podmirili osnovne životne

⁴⁹<https://faktograf.hr/2021/10/05/aladrovic-kvaliteta-zivota-hrvatska-fenomenalna/>. 7.5.2022.

potrebe dok se u bogatijim zemljama izdvaja manji dio dohotka za hranu⁵⁰. Da bi čovjek bio zadovoljan životom treba ga živjeti kvalitetno pa se zadovoljstvo definira kao psihološka dobrobit cjelokupnim životom a kod starijih osoba kao indeks psihološke dobrobiti (Telebar i Klarin, 2019). Krizmanić i Kolesarić definirali su kvalitetu života kao subjektivni doživljaj vlastitog života određenog objektivnim okolnostima, crtama ličnosti osobe u doživljaju realnosti i specifičnim životnim iskustvom (Telebar i Klarin, 2019). Nesrazmjer plaća i cijena, zaostajanje mirovina za plaćama zajedno sa realnim troškovima života umirovljenicima je snizio kvalitetu života⁵¹. Poznato je da su inozemne mirovine veće od hrvatskih mirovina i samim time bolji je životni standard i kvaliteta života onoga koji prima inozemnu mirovinu a trajno se nastanio u Hrvatskoj.

Tablica 8. Mirovine koje iz drugih zemalja stižu u Hrvatsku⁵²

Države koje isplaćuju mirovine umirovljenicima u Hrvatskoj	Broj umirovljenika kojima isplaćuju mirovine	Prosječan iznos mjesečne mirovine u kunama
Njemačka	91.886	2.476
Bosna i Hercegovina	29.040	1.031
Srbija	9.925	687
Crna Gora	1.197	721
Slovenija	24.464	1.309
Austrija	15.502	2.164
Belgija	253	3.915
Makedonija	660	969
Bugarska	9	282
Španjolska	6	1.458
Kanada	1.212	1.705
Švicarska	5.161	6.844

⁵⁰<https://faktograf.hr/2021/10/05/aladrovic-kvaliteta-zivota-hrvatska-fenomenalna/>. 7.5.2022.

⁵¹<https://www.mirovina.hr/novosti/kako-zive-umirovljenici-u-inflaciji-sve-je-skuplje-70-posto-ulje-cokolada/>. 7.5.2022.

⁵²<https://www.mirovina.hr/novosti/svicarska-mirovina-hrvatskoj-6-844-kune-a-prima-vise-5-000-umirovljenika/>. 7.5.2022.

Lihtenštajn	33	4.753	
Poljska	1.099		80

Tablica 8. pokazuje nam podatke sustava 15 zemalja za 2015. godinu, pa primjerice Hrvati koji radni vijek proveli u Austriji u prosjeku primaju 2.164 kune mjesečno, prosjek mirovine zarađene u Kanadi iznosi 1.705 kuna i najveći iznos primaju umirovljenici sa švicarskom mirovinom za koje je izdvojeno 65,5 milijuna eura godišnje. Prosječna inozemna mirovina hrvatskih umirovljenika iznosi 2.050 kuna mjesečno za 2015. godinu⁵³. Razmišljanjima o niskom životnom standardu i niskim primanjima može se pretpostaviti kako kvaliteta života također pada svima, a za starije koji se nose s brojnim rizicima, kvaliteta života još je niža.

Danas se ljudski vijek produžio zbog razvoja medicine, tehnologije, bolje zdravstvene zaštite ali starija populacija treba pomoć u ostvarenju primarnih potreba i uloge u obitelji i lokalnoj zajednici (Žganec i sur., 2008). Prema Štambuk i sur., (2007) kvaliteta života je neujednačeno definiran koncept u različitim disciplinama, no sigurno je da se sastoji od subjektivnih i objektivnih aspekta (Lawton i sur., 1995; Žganec i sur., 2008). Ekonomska situacija ima veliku ulogu u životu umirovljenika i upravo su visina mirovine i prihoda kućanstva najsnažnije socijalne odrednice umirovljenika (Žganec i sur., 2008). Hrvatska od 2012. godine oporezuje inozemne mirovine po stopama od 12, 25 i 40% i u oporezivane mirovine spadaju i one iz privatnih mirovinskih fondova⁵⁴.

Prema izračunima *Sindikata umirovljenika Hrvatske* (SUH) 80% umirovljenika živi siromašno jer prosječna mirovina od 2100 kuna pokriva manje od 60% košarice koja iznosi 3.600 kn (Urban, 2011). Mirovinski sustav i primjerena mirovina imaju za funkciju rasporediti dohotke pojedinaca i obitelji tijekom cijelog životnog vijeka kako bi se održala socijalna kohezija, preveniralo ili ublažilo siromaštvo za vrijeme starosti (Žganec i sur., 2008). Upravo je potrošačka kartica ugrožena premalim iznosima hrvatskih mirovina. Ona predstavlja ukupne izdatke potrebne za ostvarenje minimalnog

⁵³<https://www.mirovina.hr/novosti/svicarska-mirovina-hrvatskoj-6-844-kune-a-prima-vise-5-000-umirovljenika/>. 7.5.2022.

⁵⁴<https://www.suh.hr/naslovna/inozemne-mirovine-pravedniji-obracun/>. 8.5.2022.

životnog standarda u šest skupina potrošnje; higijena, prehrana, stanovanje, odjeća, kultura i prijevoz (Urban, 2011). Starija populacija u Hrvatskoj ima znatno lošiju ekonomsku i stambenu situaciju od ostalih dobnih skupina, manje sudjeluju u političkim i društvenim područjima no prema Podgorelec (2008), kvaliteta života starijeg stanovništva na otocima je viša. Ispitanici smatraju da žive boljim životom nego vršnjaci na kopnu pa navode ekološke prednosti, materijalnu sigurnost koju im donosi mirovina, dopunske prihode od mora, ali naglašavaju i skupoću, lošu zdravstvenu pomoć i osamljenost kao faktore nezadovoljstva (Matić, 2018). Uspoređivani su iskustva života u mirovini 12 inozemnih i 8 domaćih umirovljenika gdje su se potvrdili stereotipi o tome kako se vani pametnije i bolje radi (Matić, 2018). Kako bismo bolje shvatili primanja i načine života hrvatskih umirovljenika, treba znati o današnjim njemačkim mirovinama u iznosu od 1.139 eura za muškarce i 710 eura za žene i kako im život nije bajka ⁵⁵. Većini umirovljenika u Hrvatskoj s inozemnim mirovinama ipak je lakše živjeti jer su i do četiri puta veće od hrvatskih i slobodno vrijeme provode u udrugama umirovljenika, izletima koja si mogu priuštiti češće nego domaći umirovljenici⁵⁶.

6. ZAKLJUČAK

Život nosi mnogo izazova koji mogu sputavati mirnu putanju prema umirovljenju kao razdoblju koji samo po sebi i je veliki izazov. Izgubiti sponu s radnom skupinom ljudi teža je promjena za umirovljenike muškog spola jer žene i dalje imaju bitnu ulogu u kućanstvu koja im pruža osjećaj korisnosti. Prilagodba za žene je lakša no težina niskih primanja jednak je teret za sve umirovljene i zajednicu u kojoj žive. Šest faza umirovljenja zajedno sa prijetnjom rizika od siromaštva mogu pružiti aspekt najtežeg razdoblja u životu za koji se etiketira kao "kraj života". Činjenica da nas čeka mala mirovina s kojom je neodrživo živjeti pristojnim standardom na svakoga može djelovati izazovno. Svjesni života s nedostatnim mirovinama, mnogi odlaze u nekoj fazi života

⁵⁵<https://www.mojevrijeme.hr/magazin/2021/09/razgovarali-smo-s-gastarbajterom-u-mirovini-ah-nije-ni-njemacka-sto-je-nekad-bila/>. 8.5.2022.

⁵⁶<https://www.vecernji.hr/vijesti/kako-zive-hrvatski-umirovljenici-imam-300-eura-vecu-mirovinu-jer-sam-radio-i-u-sloveniji-1317204>. 8.5.2022.

kako bi poboljšali šansu za boljim životom. Život s malim mirovinama izazov je za sve umirovljenike. Skupine umirovljenika koji nisu dobrog zdravstvenog stanja i imaju niske dohotke prati rub siromaštva i rizici koji dolaze uz to stanje. Teškoće snalaženja u umirovljeničkoj dobi mogu biti velika prepreka kada je otežan pristup uslugama zdravstvene skrbi, a umirovljenik treba usluge kako bi dostojanstveno živio i adekvatno brinuo o zdravlju. Oni koji su zadovoljavajućeg fizičkog zdravlja odlaze raditi na pola radnog vremena, kako bi zadržali osjećaj korisnosti u radno aktivnom svijetu te povećali iznos na računu. Sve to čini mentalno stanje umirovljenika manje jednostavnim, a trebao bi biti olakšan i zadovoljavajući. Mnogi su se okrenuli migracijama jer su inozemne mirovine u Hrvatskoj veće i možda mogu pružiti ugodniji život u kojem su zadovoljene biološke, psihološke i sociološke komponente života hrvatskih umirovljenika.

7. LITERATURA

1. Ambrosi-Randić, N., Tucak-Junaković, I., Nekić, M. (2021). Psihološki i zdravstveni korelati uspješnog starenja: razlike s obzirom na spol, dob i obrazovanje. *Socijalna psihijatrija*, 49(4), 259-278.
2. Bara, M. (2013). Povratne umirovljeničke migracije na hrvatskim otocima. *Migracijske i etničke teme*, 29(2), 201–224.
3. Bara, M., i Podgorelec, S. (2015). Društvene teorije umirovljenja i produktivnog starenja. *Etnološka tribina*, 38(45), 58-71.
4. Bertić, Ž., Telebuh, M., Grozdek-Čovčić, G., (2021). Sociodemografski faktori prilagodbe na umirovljenje kod starijih osoba u Bjelovaru. *Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru. Radovi* 15(15), 1-23.
5. Božić, S. (2001). Posljednja avantura: Umirovljeničke migracije, klima i ugodnosti. *Migracijske i etničke teme*, 17(4), 310-326.
6. Brajković, L. (2010). *Pokazatelji zadovoljstva životom u trećoj životnoj dobi*. Disertacija. Zagreb: Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
7. Čapo, J. (2020). »Ovo je moja zemlja! Želim je promijeniti!«: povratnički društveni angažman. *Migracija, ekonomija i poslovna etika*, 22(4), 187-209.
8. Dajak, L., Orešković, S. (2018). Nedostatno korištenje ekonomskih potencijala demografskog starenja u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 25(1), 99-105.
9. European Commission. (2015). *Tematski informativni članak o europskom semestru primjerenost i održivost mirovina*. *Economy* 3, 1-27.
10. Halauk, V. (2013). Kvaliteta života u zdravlju i bolesti. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, Vol7(7), 241-257.
11. Jedvaj, S., Štambuk, A., Rusac, S. (2014). Demografsko starenje stanovništva i skrb za starije osobe u Hrvatskoj. *Socijalne teme*, 1(1), 135-134.
12. Jerić, M. (2019). Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske? *Oeconomica Jadertina*, 9(2), 21-31.
13. Jurić, T. (2017). Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi. *Migracijske i etničke teme*, 33(3), 337–371.

14. Jurić, T. i Vujević, A. (2021). Hrvatske migrantske mreže: pristup pripovjedne povijesti u istraživanju „gastajbarterske ere” iseljavanja. *Mostariensia*, 9(2), 7–31.
15. Lepam, Ž., Leutar, Z., (2012). Važnost tjelesne aktivnosti u starijoj životnoj dobi. *Socijalna ekologija*, 21(2), 203-223.
16. Ljubotina- Družić. O., Radović-Kletečki, M., (2011). Siromaštvo i socijalni rad: Koliko je siromaštvo doista »tema« socijalnog rada? *Ljetopis socijalnog rada*, 18(1), 5-293.
17. Matić, R. (2018). Odnos hrvatskoga društva prema starijim osobama Ispit humanosti i vizije budućnosti. *Diacovensia*, 26(4), 635-655.
18. Mesarić-Žabčić, R. (2007). Temeljne značajke iseljavanja hrvatskog stanovništva s posebnim naglaskom na iseljavanje u proteklih petnaestak godina. *Dve domovini • Two Homelands*, 1(26), 97–115.
19. Nejamšić, I., Toskić, A. (2013). *Starenje stanovništva u Hrvatskoj-sadašnje stanje i perspektiva*. *Hrvatski geografski glasnik*, 75(1), 89-110.
20. Nejašmić, I. (2014). Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa. *Migracijske i etničke teme*, 30(3), 405–435.
21. Nestić, D. Tomić, I. (2012). Primjerenost mirovina u Hrvatskoj: što mogu očekivati budući umirovljenici? *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 22(130), 61-99.
22. Obadić, A. (2018). Aktivno starenje - obrazovna razina: Prednost ili prepreka? U: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa "Modeli razvoja hrvatskog gospodarstva"*. Družić, G., Družić, I. (ur.). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. str. 51-78
23. Penezić, Z., Lacković-Grgin, K., Bačinić, A. (2006). Proces umirovljenja: pokušaj provjere Atchleyeva modela prilagodbe. *Medica Jadertina*, 36(3-4), 63-71.
24. Peračković, K. (2005). Sociološki pristup u istraživanju procesa povratnih migracija. *Društvena istraživanja*, Zagreb 15(3), 475-498.
25. Peračković, K. i Pokos N. (2014). U starom društvu-neki sociodemografski aspekti starenja u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 24(1), 89-110.
26. Puljiz i sur., (2002). Mirovinski sustav i socijalna skrb. Projekt: “*Strategija razvitka Republike Hrvatske: Hrvatska u 21. stoljeću*”, 14(2), 1-126.

27. Puljiz, V. (2007). Hrvatski mirovinski sustav: korijeni, evolucija i perspektive. *Revija za socijalnu politiku*, 14(2), 163-192.
28. Puljiz, V. (2016). Starenje stanovništva-izazov socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 23(1), 81-98.
29. Rismondo, M. (2002). 80 godina mirovinskog osiguranja u Hrvatskoj. Zagreb. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje. *Revija za socijalnu politiku*, 10(3), 373-376.
30. Rošić, M. (2019). Što je gastarbajterima domovina? *Dani hvarskog kazališta : Građa irasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 45(1), 308-316.
31. Škerbin-Kribliš, I., Tomić, I., Vehovec, M. (2011). Mirovinska pismenost i štednja za treću životnu dob. *Revija za socijalnu politiku*, 18(2), 127-148.
32. Šmid Milidrag, J. (2011). *Reforma mirovinskog sustava u Republici Hrvatskoj*. Bruxelles. EU Hrvatski Zajednički Savjetodavni odbor, 1-10.
33. Štifanić, M. (2017). Društveni aspekti starenja i obolijevanja. *Diacovensia*, 26(3), 505-527.
34. Šućur, Z. (2008). Socijalna sigurnost i kvaliteta života starijih osoba bez mirovinskih primanja u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 435-454.
35. Telebar, I., i Klarin, M. (2019). Zadovoljstvo životom i procjena zdravlja u osoba starije životne dobi. *Medica Jadertina* 49(1), 5-13.
36. European Comission. *Tematski informativni članak o Europskom semestru*. Primjerenost i održivost mirovina. 1-27.
37. Tomašić, P. (2013). Aktuarski pravedna i jednaka mirovina u Republici Hrvatskoj. *Obnovljeni život*, 68(2), 237-252.
38. Tomek-Roksandić, S. (2012). Osnove o starosti i starenju – vodič uputa za aktivno zdravo starenje. *Zavod za javno zdravstvo Varaždinske županije*, (1-10).
39. Troškot, Z., Prskalo, M.E., Šimić Banović, R. (2019). Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: Slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove članice EU-a. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 56(4), 877-904.

40. Tucak-Junaković, I., Nekić, M. (2015). Percepcija uspješnog starenja u starijih osoba. *Acta Iadertina*, 13(2), 171-187.
41. Urban, I. (2011). Dohodak umirovljenika. Institut za javne financije. *Newsletter. Povremeno glasilo za javne financije*, 1(62), 1-9.
42. Žganec, N., Rusac, S., i Laklija, M. (2008). Trendovi u skrbi za osobe starije životne dobi u Republici Hrvatskoj i u zemljama Europske unije. *Revija za socijalnu politiku*, 15(2), 171-188.
43. Župan, A. (2019). *Socijalna skrb u zajednici za starije osobe u socijalnom riziku. Journal applied health science*, 5(1), 97-103. Pregledni rad. Ustanova „Dobri dom“ Grada Zagreba.